

The Development of Conscience of Citizenship According to Buddhism in Thai Society

Phra-Palad Kitti Yuttitharo¹, Phramaha Essares Citacitto²,
and Voraveach Siriprasertsri³

Received	Reviewed	Revised	Accepted
28/06/2564	29/06/2564	18/07/2564	20/07/2564

Abstract

This research There are 3 objectives: 1) to study the concept of citizenship conscious theory 2) to study the development of citizenship consciousness according to Buddhism in Thai society; 3) to build a network of citizenship consciousness according to the Buddhism concept in Thai society. Qualitative research uses questionnaires and in-depth interviews from target groups. 200 open-ended questions were interviewed for Mathayomsuksa 4-6 students who analyzed data using inductive descriptive method.

That citizenship consciousness Must cultivate 3 aspects: 1) Law is the rules that govern the behavior of people in society. And is a convention or rules governing moral behavior, customs, customs and law To be a good citizen of society. 2) Ethics is a principle that is a practice. As an expression of behavior And 3) virtue is the virtue which is the right attribute or state of the human mind. It is goodness which is an abstract state in the mind. The development of legal citizenship consciousness Thais must develop consciousness by performing their duties according to the constitution: 1) In Article 70, a person has the duty to protect, preserve the nation, religion, the King. And democratic governance with the King as the Head of State under the Constitution. 2) In Section 71, a person has a duty to defend the country. Protect the interests of the nation 3) In Section 72, a person has the duty to exercise the right to vote, that is, a person who exercises his right or does not exercise his right without giving a reasonable cause that prevents him from exercising his right. Accepting the

¹ Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Email- kittiteeraksa@gmail.com

² Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Email- kittiteeraksa@gmail.com

³ Mahasarakham Rajabhat University, Email- kittiteeraksa@gmail.com

right or losing the right under the Act and the notification of the grounds for the inability to go to an election and the facilitation of the election shall be as provided by law. 4) In Article 73, a person has the duty of serving in the military. Help in disaster prevention and mitigation, public taxation, government assistance Receive education, training, protection, protection and inheritance of national arts, culture and local wisdom. And conservation of natural resources and the environment, as provided by law and 5) in Section 74 persons who are government officials, employees of government agencies. Government agencies, state enterprises, or other state owners Has a duty to operate in accordance with the law to protect common interests. Power, convenience and service to the people in accordance with the principles of good governance governance Which in performing duties and in other operations involving people The development of citizenship consciousness according to the Buddhism approach Must be developed according to the four principles of Brahma: 1) mercy is love, good desire, wants him to be happy; Neutral trust The six principles are: 1) Compassion Acrobatics is to show goodwill and hope for everyone by helping them. 2) Compassion. Suggest, teach, and exhort with good hope. Thinking and doing things that are beneficial to each other. 4) The public is sharing material things. Or doing public benefits together. Does not make himself offensive 6) Tithi Commonytha Is to listen to the opinions of others with equality Secular principle Which is a principle that brings peace and happiness And have prosperity and stability in the rule of the House of the laity Dhamma 4 points are 1) truth is faithful Sincere and loyal to each other. 2) Thama is a restraint. Or restraint in the mood. 3) Patience is patience in the profession. And tolerate obstacles. 4) Ophthalmia is to be generous to share their things with others. And Sangkhahawatthu Which is the practice of the people in society To hold each other's spirit And Sangkhahawat 4 things are: 1) sharing, sharing, generosity, and generosity; Is to use the word of honor to honor others 3) attitude to benefit him Is giving up physical strength to help others and 4) Samanatta always keeps himself in the process of working together to solve problems If following the principle As mentioned above, it will be able to develop citizenship consciousness. And building a network of citizenship consciousness according to the Buddhism concept in Thai society Must create a network in educational institutions

mainly in schools, vocational institutions And universities In the northern area of Lampang Province Northeastern Region, Nong Bua Lam Phu Province Central region Nakhon Pathom And southern Pattani By the secondary school students in years 4-5-6, they developed a sense of citizenship in accordance with Buddhism and the constitutional law principles in Section 70, Section 71, Section 73, Section 74 and the principles of Buddhism, namely: Sarthiyadhamma 6, Brahma Vihara 4, Layas Dharma 4, and Sangahawatthu. 4 In training youth to have a sense of citizenship

Keywords: Development, consciousness, citizenship, Thai society, networking

การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

พระปลัดกิตติ ยุตติธโร⁴, พระมหาอิศเรศ ฐิตจิตโต⁵ และวรเวช ศิริประเสริฐศรี⁶

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีจิตสำนึกความเป็นพลเมือง 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย 3) เพื่อสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มเป้าหมาย เป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended questions) สัมภาษณ์นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 200 คน ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาตามหลักอุปนัย

ผลการวิจัย พบว่า จิตสำนึกความเป็นพลเมืองนั้น จะต้องปลูกฝัง 3 ด้าน คือ 1) กฎหมาย คือ กฎเกณฑ์ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม และเป็นระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ควบคุมความประพฤติด้านศีลธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและกฎหมาย เพื่อให้เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม 2) จริยธรรม คือหลักธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ เป็นการแสดงออกทางความประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม และ 3) คุณธรรม คือสภาพคุณงามความดีที่เป็นคุณลักษณะหรือสภาวะภายในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นไปในทางถูกต้อง เป็นความดีงามซึ่งเป็นภาวะนามธรรมอยู่ในจิตใจ การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมายนั้น ชาวไทยต้องพัฒนาจิตสำนึกด้วยการปฏิบัติหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ คือ 1) ในมาตรา 70 บุคคลมีหน้าที่พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ 2) ในมาตรา 71 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รักษาผลประโยชน์ของชาติ และปฏิบัติตามกฎหมาย 3) ในมาตรา 72 บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง กล่าวคือ บุคคลซึ่งไปใช้สิทธิหรือไม่ไปใช้สิทธิโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปใช้สิทธิได้ ย่อมได้รับสิทธิหรือเสียสิทธิตามกฎหมายบัญญัติและการแจ้งเหตุที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้งและการอำนวยความสะดวกในการไปเลือกตั้งให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ 4) ในมาตรา 73 บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณภัย เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พักพิทักษ์ ปกป้อง และสืบสารศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ และ 5) ในมาตรา 74 บุคคลผู้เป็นข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม อำนาจความสะอาดและให้บริการแก่ประชาชนตามหลักธรรมาภิบาลของการ

⁴ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Email- kittiteeraksa@gmail.com

⁵ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Email- kittiteeraksa@gmail.com

⁶ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, Email- kittiteeraksa@gmail.com

บริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งในการปฏิบัติหน้าที่และการปฏิบัติการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประชาชน การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้น จะต้องพัฒนาตามหลักพรหมวิหาร 4 ประการ ได้แก่ 1) เมตตา คือความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข 2) กรุณา คือความปรารถนาให้เขาพ้นทุกข์ 3) มุทิตา คือความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี 4) อุเบกขา คือความวางใจเป็นกลาง หลักสาราณียธรรม 6 ประการ ได้แก่ 1) เมตตาการุณยธรรม คือการแสดงไมตรีจิตและความหวังดีต่อทุกคนด้วยการช่วยเหลือเขา 2) เมตตาวิจิตรธรรม คือการกล่าวในเรื่องที่เป็นประโยชน์ แนะนำสั่งสอนและตักเตือนด้วยความหวังดี 3) เมตตาโมกขธรรม คือการตั้งจิตคิดปรารถนาในสิ่งที่ดีงาม คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่กันและกัน 4) สาธารณโภค คือแบ่งปันสิ่งของที่เป็นวัตถุ หรือการทำประโยชน์ต่อสาธารณะร่วมกัน 5) สีสสามัญญตา คือประพฤติดุจจริตดีงาม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ 6) ทิวฐีสสามัญญตา คือการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความเสมอภาพ หลักฆราวาสธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้มีความร่มเย็นเป็นสุข และมีความรุ่งเรืองมั่นคงในการครองเรือน ฆราวาสธรรม 4 ประการ ได้แก่ 1) สัจจะ คือมีใจสัตย์ซื่อจริงใจและจงรักภักดีซึ่งกันและกัน 2) ทมะ คือมีความขมใจ หรือความยับยั้งชั่งใจในอารมณ์ 3) ขันติ คือมีความอดทนในการประกอบอาชีพ และอดทนต่ออุปสรรค 4) จาคะ คือมีความเอื้อเฟื้อแบ่งปันสิ่งของของตนให้แก่ผู้อื่น และหลักสังคหวัตถุ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติของคนในสังคม เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน และสังคหวัตถุ 4 ประการ ได้แก่ 1) ทาน การให้ปัน คือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่น 2) ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือใช้คำสุภาพให้เกียรติผู้อื่น 3) อัตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือสละกำลังกายช่วยเหลือผู้อื่น และ 4) สมานัตตตา เอาตัวเข้าเสมอสมาน คือร่วมหมู่ ร่วมมือแก้ไขปัญหากัน ถ้าปฏิบัติตามหลักธรรมที่กล่าวมานี้ก็จะสามารถพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองได้ และการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยนั้น จะต้องสร้างเครือข่ายในสถาบันการศึกษาเป็นหลัก คือ ในโรงเรียน สถาบันอาชีวศึกษา และมหาวิทยาลัยต่างๆ ในพื้นที่ภาคเหนือจังหวัดลำปาง ภาคอีสาน จังหวัดหนองบัวลำภู ภาคกลางจังหวัดนครปฐม และภาคใต้ปัตตานี โดยนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4-5-6 ได้พัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาและหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญในมาตรา 70 มาตรา 71 มาตรา 73 มาตรา 74 และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ สาราณียธรรม 6 พรหมวิหาร 4 ฆราวาสธรรม 4 และสังคหวัตถุ 4 ในการอบรมเยาวชนให้มีจิตสำนึกความเป็นพลเมือง

คำสำคัญ: การพัฒนา, จิตสำนึก, พลเมือง, สังคมไทย, การสร้างเครือข่าย

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันมุ่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ถึงแม้จะก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและความเจริญทางด้านวัตถุอย่างเห็นได้ชัด แต่ความเจริญและการพัฒนานั้นก็เป็นไปอย่างไม่ยั่งยืน มีการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นยุคสื่อสารไร้พรมแดนทางเทคโนโลยี การสื่อสารไร้พรมแดนนี้ มีทั้งคุณและโทษ นอกจากนี้แล้วยังมีปัญหาสังคมอีกมากมาย เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง ปัญหาแหล่งอบายมุข สถานที่เร่ร่อนมั่วสุม เสกศณีเด็ก ปัญหาการใช้แรงงานและละเมิดสิทธิเด็ก ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหามลภาวะ ปัญหาการจราจรและอุบัติเหตุ ปัญหาสุขภาพทั้งทางกาย และทางจิต ปัญหาเหล่านี้ทำให้ไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การพัฒนาประเทศชาติโดยมุ่งความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและความเจริญทางด้านวัตถุอย่างเดียวนั้น ไม่สามารถจะพัฒนาประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างถาวร ต้องพัฒนาทางด้านจิตใจควบคู่กันไปด้วย คือ พัฒนาด้านวัตถุและจิตใจ และพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดีในด้านต่างๆ เช่น ด้านกฎหมาย เป็นการควบคุมพฤติกรรมทางกาย ด้านจริยธรรมและด้านคุณธรรม เป็นการควบคุมความคิดทางจิตใจ (Khammanee, T., 2003 : 1-2)

กฎหมาย คือกฎเกณฑ์ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม และเป็นระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ควบคุมความประพฤติด้านศีลธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และกฎหมาย (Chuathai, S., 2014 : 17) เพื่อให้เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ซึ่งพลเมืองไทยตามหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญ “ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย” ฉบับลงประชามติ กล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญว่าหน้าที่ของพลเมืองไทยตามกฎหมายมาตราต่าง ๆ คือ มาตรา 70 บุคคลมีหน้าที่พิทักษ์รักษาไว้ ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 71 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รักษาผลประโยชน์ของชาติ และปฏิบัติตามกฎหมาย มาตรา 72 บุคคล มีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง คือบุคคลซึ่งไปใช้สิทธิหรือไม่ไปใช้สิทธิโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปใช้สิทธิได้ ย่อมได้รับสิทธิหรือเสียสิทธิตามกฎหมายบัญญัติและการแจ้งเหตุที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้ง และการอำนวยความสะดวกในการไปเลือกตั้งให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ มาตรา 73 บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พึ่งพิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ และมาตรา 74 บุคคลผู้เป็นข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม อำนาจความสะดวก และให้บริการแก่ประชาชนตาม หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งในการปฏิบัติหน้าที่และในการปฏิบัติกรอื่นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน บุคคลตามวรรคหนึ่งต้องวางตนเป็นกลางทางการเมือง ซึ่งในกรณีที่บุคคลตามวรรคหนึ่งละเลยหรือไม่ปฏิบัติให้เป็นไป

ตามหน้าที่ตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง บุคคลผู้มีส่วนได้เสียย่อมมีสิทธิขอให้บุคคลตามวรรคหรือผู้บังคับบัญชาของบุคคลดังกล่าวชี้แจงแสดงเหตุผล และขอให้ดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติในวรรคหนึ่งหรือวรรคสองได้ ซึ่งเป็นการควบคุมพฤติกรรมทางกาย (Constitution Drafting Assembly of Thailand, 2007 : 27-28) นอกจากนี้ต้องใช้หลักจริยธรรม

จริยธรรม คือหลักธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ เป็นการแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม (Khammanee, T., 2003 : 4) จริยธรรมคือหลักสำหรับคนเรายึดถือในการปฏิบัติตน จริยธรรมตัดสินให้เราเป็นคนดี มีความประพฤติดีเว้นชั่ว และความประพฤติใดที่เราเรียกว่าดี ความประพฤติใดที่เราเรียกว่าชั่ว จะต้องพิจารณาก่อนที่จะบอกได้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว ซึ่งความเห็นของคนเรายึดกับความดีความชั่วไม่เหมือนกัน เพราะต่างฝ่ายต่าง ก็มีมาตรฐานสำหรับตัดสินไม่เหมือนกัน ความดีความชั่วในแง่สังคมมีเกณฑ์สำหรับตัดสินหลายระดับ คือ 1) วิถีประชา เป็นแนวทางที่คนในสังคมประพฤติปฏิบัติกัน เป็นการรับรู้ร่วมกันว่าอย่างไรเป็นสิ่งที่ควรกระทำอย่างไรเป็นสิ่งที่ผิดไม่ควรกระทำ ไม่ใช่ข้อห้ามข้อบังคับตายตัว เป็นสิ่งที่สามัญสำนึกบอกว่าอย่างไรควร อย่างไรไม่ควร 2) จารีต หรือกฎศีลธรรม เป็นแบบแผนความประพฤติที่สืบทอดกันมาในสังคม มีความเข้มข้นว่าวิถีประชา เป็นข้อห้ามข้อบังคับ มีบทลงโทษแก่ผู้ละเมิดเช่นเดียวกับกฎหมาย 3) กฎหมายเป็นข้อบังคับที่รัฐบัญญัติขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์จะใช้บังคับบุคคลในสังคมให้ปฏิบัติ และควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในรัฐ ซึ่งกฎหมายนั้นเป็นข้อห้าม และมีบทลงโทษตายตัวสำหรับผู้ละเมิด (Society of Social Studies Teachers of Thailand, 1990 : 20-21) ซึ่งเป็นการควบคุมความคิดทางจิตใจ นอกจากนี้ต้องใช้หลักคุณธรรมในการปฏิบัติ

คุณธรรม คือสภาพคุณงามความดี ที่เป็นคุณลักษณะหรือสภาวะภายในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นไปในทางถูกต้อง เป็นความดีงามซึ่งเป็นภาวะนามธรรมอยู่ในจิตใจ (Society of Social Studies Teachers of Thailand, 1990 : 4) การขาดการพัฒนาทางด้านจิตใจจึงก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ และส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย การจะพัฒนาจะต้องพัฒนาคุณภาพและคุณสมบัติของคนในชาติก่อน โดยการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมขั้นพื้นฐาน 5 ประการ (Primate, 1982 : 6-7) คือ 1) การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ 2) การประหยัดและออม 3) การมีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย 4) การปฏิบัติตามคุณธรรมทางศาสนา 5) ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ คุณธรรม 5 ประการนี้คือ แนวทางปฏิบัติที่จะทำให้คนไทยมีคุณธรรมแห่งชีวิตดีขึ้นทุกคนจะประกอบอาชีพด้วยความขยันขันแข็ง อดทน รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รู้จักใช้จ่ายให้พอดี ไม่ฟุ้งเฟ้อมาจนเกินตัว รักษากฎระเบียบแบบแผนของบ้านเมืองไว้ ใช้หลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เทิดทูลชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และมีความภูมิใจในความเป็นไทย และต้องปฏิบัติในหลักจริยธรรม และคุณธรรมที่ควรประพฤติปฏิบัติ 4 ประการ (Suthisorn, S., 2007 : 79) คือ 1) ต้องเคารพกฎหมาย และระเบียบของสังคม เช่น ปฏิบัติตามกฎหมาย 2) ต้องพัฒนาตนเอง เช่น พัฒนาตนเอง เจริญก้าวหน้า 3) ต้องปฏิบัติ

ตนอยู่ในระเบียบวินัย เช่น การปรับตัวให้อยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นได้ 4) ต้องมีคุณธรรมและจริยธรรม เช่น การเสียสละประโยชน์ส่วนตัว เพื่อประโยชน์ส่วนรวม และมีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น นอกจากนี้แล้วจะต้องพัฒนาด้วยธรรม และหลักการต่าง ๆ

การพัฒนา คือการทำให้เจริญ การสร้าง การทำให้ดีขึ้น สมบูรณ์ขึ้น หรือทำให้เป็นไป ตามจุดหมายที่กำหนด การพัฒนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การพัฒนากฎหมายคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม (Khammanee, T., 2003 : 5) เป็นการพัฒนาดน (Self-deveipoment) คือ การกระทำเพื่อการเจริญส่วนตน ซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เพื่อนำพาชีวิตสู่ความเจริญก้าวหน้า ในการพัฒนาดนเองต้องมีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงและแก้ไข เพื่อนำไปสู่ความดี ความงาม ความเจริญ โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือการมีชีวิตที่มีคุณภาพ มีความสำเร็จในหน้าที่การงาน มีความสุขในการดำเนินชีวิต การพัฒนาดนต้องประกอบด้วย 3 อย่าง (Phramaha Sanong Pajjopakari, 2010 : 148-150) คือ 1) การเพิ่มพูนองค์ความรู้ (Knowledge) 2) การเพิ่มพูนทักษะ (Skill) และประสบการณ์ (Experience) 3) ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือเจตคติ (Attitude) พฤติกรรม (Behavior) ที่กล่าวมานี้เป็นการพัฒนาดนโดยทั่วไป แต่การพัฒนาดนให้มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองต้องใช้หลักสภาราณียธรรม 6 พรหมวิหารธรรม 4 ฆราวาสธรรม 4 และสังคหวัตถุ 4

การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้น จะต้องพัฒนาตามหลักพรหมวิหารธรรม 4 ประการ (อง.เอกก. (ไทย) 20/21-22) ได้แก่ 1) เมตตา คือความรักใคร่ปรารถนาดี อยากให้เขา มีความสุข 2) กรุณา คือความปรารถนาให้เขาพ้นทุกข์ 3) มุทิตา คือความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี 4) อุเบกขา คือความวางใจเป็นกลาง หลักสภาราณียธรรม 6 ประการ (อง.ฉก. (ไทย) 22/12/427-428) ได้แก่ 1) เมตตากายกรรม คือการแสดงไมตรีจิต และความหวังดีต่อทุกคนด้วยการช่วยเหลือเขา 2) เมตตาวาจกรรม คือการกล่าวในเรื่องที่เป็นประโยชน์ แนะนำสั่งสอนและตักเตือนด้วยความหวังดี 3) เมตตามโนกรรม คือการตั้งจิตคิดปรารถนาในสิ่งที่ดีงาม คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่กันและกัน 4) สาธารณโภค คือแบ่งปันสิ่งของที่เป็นวัตถุ หรือการทำประโยชน์ต่อสาธารณะร่วมกัน 5) สีสสามัญญตา คือประพฤติสุจริตดีงาม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ 6) ทิฏฐิสามัญญตา คือการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความเสมอภาพ หลักฆราวาสธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้มีความร่มเย็นเป็นสุขและมีความรุ่งเรืองมั่นคงในการครองเรือน ฆราวาสธรรม 4 ประการ (ส.ส. (ไทย) 15/845/316) ได้แก่ 1) สัจจะ คือมีใจสัตย์ซื่อ จริงใจและจงรักภักดีซึ่งกันและกัน 2) ทมะ คือมีความข่มใจ หรือความยับยั้งชั่งใจในอารมณ์ 3) ขันติ คือมีความอดทนในการประกอบอาชีพและอดทนต่ออุปสรรค 4) จาคะ คือมีความเอื้อเฟื้อแบ่งปันสิ่งของของตนให้แก่ผู้อื่น และหลักสังคหวัตถุ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติของคนในสังคม เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจของกัน และกัน สังคหวัตถุ 4 ประการ (Phra Brahmakunaphorn, 2015 : 14-15) ได้แก่ 1) ทาน การให้ปัน คือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่น 2) ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือใช้คำสุภาพให้เกียรติผู้อื่น 3) อตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือสละกำลังกายช่วยเหลือผู้อื่น และ 4. สมานัตตตา เอา

ตัวเข้าเสมอสมาน คือร่วมหมู่ ร่วมมือแก้ไขปัญหาก ถ้าปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรม 6 พรหมวิหาร 4 ฆราวาสธรรม 4 และสังคหวัตถุ 4 ที่กล่าวมานี้ก็จะสามารถพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา ในสังคมไทย เพื่อปลูกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในสังคมไทย ยึดหลักคุณธรรม และจริยธรรม มีความประพฤติดีตามหลักคุณธรรมและจริยธรรม มีความเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพื่อพัฒนาตนเอง และสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า และเพื่อการพัฒนาสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในสังคมไทยสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมาย
2. เพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
3. เพื่อพัฒนาสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัย เรื่อง “การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย” นี้ ผู้วิจัยได้วางแนวทางและขอบเขตการวิจัยไว้ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาเนื้อหาจากเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกความเป็นพลเมือง การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมือง และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมือง

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ นอกจากศึกษาข้อมูลจากเอกสารแล้ว ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาวิจัย 4 ภาค คือ ภาคเหนือจังหวัดลำปาง ภาคอีสานจังหวัดหนองบัวลำภู ภาคกลาง จังหวัดนครปฐม และภาคใต้จังหวัดปัตตานี จำนวนจังหวัดละ 50 คน ซึ่งรวมเป็นจำนวนทั้งหมด 200 คน

3. กลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ของกลุ่มต่างๆ กลุ่มเป้าหมาย ดังนี้ 1) กลุ่มเป้าหมายจิตสำนึกความเป็นพลเมือง 200 คน 2) กลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมือง 50 คน รวมทั้งหมด 250 คน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
วัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีจิตสำนึกความเป็นพลเมือง 2) เพื่อพัฒนาจิตสำนึก
ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย 3) เพื่อพัฒนาสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็น
พลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม จำนวน
200 คน โดยเก็บข้อมูลจากเยาวชน 4 ภาค เก็บข้อมูลภาคละ 50 คน โดยทีมงานวิจัยได้จัดอบรมเชิง
วิชาการ เรื่อง “การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย” ครั้งแรก
ที่โรงเรียนกุดสะเทินพินยาการ ตำบลกุดสะเทิน อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ในฐานะที่
เป็นตัวแทนของเยาวชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2564 โดยมีเยาวชนเข้าอบรม
จำนวน 50 คน จัดอบรมครั้งที่ 2 ที่โรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราณจังหวัดนครปฐม
ในฐานะที่เป็นตัวแทนของเยาวชน ภาคกลาง ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2564 โดยมีเยาวชนเข้าอบรม
จำนวน 50 คน จัดอบรมครั้งที่ 3 ที่โรงเรียนสบปราบ ตำบลสบปราบ อำเภอแม่สาย จังหวัดลำปาง ใน
ฐานะที่เป็นตัวแทนของเยาวชนภาคเหนือ ในวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2564 โดยมีเยาวชนเข้าอบรมจำนวน
50 คน จัดอบรมครั้งที่ 4 ที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ในฐานะที่เป็นตัวแทน
ของเยาวชนภาคใต้วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2564 โดยมีเยาวชนเข้าอบรมจำนวน 50 คน ผู้วิจัยได้ลงเก็บ
ข้อมูล 4 ภาค ใน 4 จังหวัด ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ และสรุปข้อมูลเป็นภาพรวมนำเสนอผลการวิจัยดังนี้

1. ผลการศึกษาเรื่องจิตสำนึกในหน้าที่ความเป็นพลเมืองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ
2. วิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการพัฒนาจิตสำนึกความเป็น
พลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
3. การวิเคราะห์การพัฒนาสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาใน
สังคมไทย

การศึกษาโครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาใน
สังคมไทย เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษาสมบูรณ์ ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การวิจัย
ในกรณีศึกษา 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ ลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ 4 จังหวัด
คือจังหวัดลำปาง จังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดนครปฐม และจังหวัดปัตตานี โดยได้ศึกษาตาม
วัตถุประสงค์ของงานวิจัย ซึ่งศึกษาได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาเรื่องการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามกฎหมาย

จิตสำนึกควรมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับ
มิติต่างๆ ทั้งทางด้านกฎหมาย สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง จริยธรรม และ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์ส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับ
มิติต่างๆ อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้การดำเนินชีวิตมีคุณภาพ มีความสุข เพื่อให้คน ชุมชน และสังคมสามารถ

สร้างจิตสำนึกและความคิดตนเองไปสู่อุดมคติตามความปรารถนาได้ มนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้สร้างชุมชนและสังคมควรมีจิตสำนึกที่ถูกต้อง เพื่อสร้างสรรค์ชุมชนและสังคมในอุดมคติของตน ซึ่งการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องในด้านต่างๆ มีรายละเอียด (Sornsakda, S., et al., 2017 : 18-20) ดังนี้

1) จิตสำนึกด้านกฎหมาย มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมาย ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ประกาศใช้เมื่อ 6 เมษายน พ.ศ. 2560 เป็นฉบับที่ 20 แต่ความล้มเหลวของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีให้กับคนในสังคมไทยยังคงมีปัญหาและอุปสรรค อยู่มากเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมประชาธิปไตยในประเทศอื่นๆ โดยพิจารณาได้จากปัญหาความ ไม่เข้าใจเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ตามสถานะบทบาทหน้าที่พลเมือง ของคนไทย (Phramaha Prakasit Sirimetho, 2017 : 27-28), และในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับลงประชามติ” ว่าพลเมืองจะต้องหน้าที่พลเมืองไทยตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ (Constitution Drafting Assembly of Thailand, 2007 : 27-28) ชาวไทย มีหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญในมาตราต่างๆ คือ มาตรา 70 บุคคลมีหน้าที่พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 71 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รักษาผลประโยชน์ของชาติ และปฏิบัติตามกฎหมาย มาตรา 72 บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง กล่าวคือบุคคลซึ่งไปใช้สิทธิหรือไม่ไปใช้สิทธิโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปใช้สิทธิได้ ย่อมได้รับสิทธิหรือเสียสิทธิตามกฎหมายบัญญัติและการแจ้งเหตุที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้งและการอำนวยความสะดวกในการไปเลือกตั้งให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ มาตรา 73 บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษอบรม พึ่งพิงปกป้อง และสืบสารศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ มาตรา 74 บุคคลผู้เป็นข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าที่อื่นของรัฐ มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม อำนาจความสะดวก และให้บริการแก่ประชาชนตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

2. ผลการศึกษาเรื่องจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา

การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนานั้น จะต้องเริ่มต้นที่ตนก่อนให้รู้จักคิด มีการศึกษา รู้จักสิ่งแวดล้อม และวิธีการที่จะปฏิบัติต่อตนและสิ่งทั้งปวง มีการปรับตัวและพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจให้เกิดการพัฒนาอย่างสูงสุด ฉะนั้น การพัฒนาตนจะต้องกระทำทั้งสามด้านพร้อมกัน คือพัฒนาพฤติกรรม พัฒนาความรู้สึก และพัฒนาความคิด การพัฒนาที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เรียกว่า “ปฏิจจสมุปบาท” ในพุทธศาสตร์ (Buddhist science) มีขั้นตอนพัฒนาตน (Phramaha Sanong Pajjopakari, 2010 : 159-160) คือ 1) กายภาวนา แปลว่า “การพัฒนากาย” หมายถึง การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เพื่อคุณภาพชีวิตในการดำรงตนอยู่ในสังคม เช่น การ

สำรวจระวาง ตามเวลาเห็นรูป หูเมื่อได้ยินเสียง จมูกเมื่อได้ดมกลิ่น ลิ้นเมื่อได้ลิ้มรส และกายเมื่อได้สัมผัส เป็นต้น

2) ศิลภาวนา แปลว่า “การพัฒนาศีล” หมายถึง การควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น เพื่อประโยชน์สุขในการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์ในสังคม

3) จิตภาวนา แปลว่า “การพัฒนาจิต” หมายถึง การทำจิตให้มีความรักความเมตตา การทำจิตให้มีความอดทนและเข้มแข็ง เรียกว่าจิตมีสุขภาวนา ได้แก่ จิตมีคุณธรรม มีความคิดสร้างสรรค์ ทำให้จิตสูงขึ้นนำไปสู่ความสุขคือนิพพาน

4) ปัญญาภาวนา แปลว่า “การพัฒนาปัญญา” หมายถึง การฝึกฝนอบรมเป็นวิธีการให้เกิดปัญญา คือความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายอย่างเป็นกระบวนการ หรือตามที่เป็นจริงของสังขาร รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต จนยกระดับจิตใจอยู่เหนือปัญหาและเป็นอิสระได้ หลุดพ้นจากสภาวะทุกข์มุ่งไปสู่ความสุขคือนิพพาน

นอกจากนี้ จะต้องพัฒนาบุคคลตามหลักภาวนา 3 คือ กายภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา บุคคลสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ เพื่อจะก่อให้เกิดประโยชน์ 3 ประการ (Aobaom, S., 2017: 64-66) คือ 1) ทำให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม เป็นผู้มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย แต่อยู่ในกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของสังคม พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นกายทุจริต วาจทุจริต และประพฤติดังกายสุจริต วาจสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา กายภาวนานี้ เป็นวิธีการพัฒนาบุคคลด้านพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจา เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม ให้บุคคลแสดงออกเฉพาะพฤติกรรมในด้านดีเท่านั้น 2) ทำให้บุคคลมีจิตใจและอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่น เป็นคนที่เห็นประโยชน์แก่ส่วนรวม พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นความโลภ ความพยาบาท แล้วให้ประพฤติดังมโนสุจริต ไม่มีความโลภ ไม่มีความพยาบาท หรือมีจิตใจเสียสละ และยินดีให้อภัยตามมโนสุจริต เป็นการพัฒนาจิตใจ ตามหลักของสมาธิที่เรียกว่า จิตภาวนา และ 3) ทำให้บุคคลได้รู้และเข้าใจในสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นสัมมาทิฐิ ละมโนทุจริต ปฏิบัติตามมโนสุจริต ซึ่งเป็นการพัฒนาบุคคลตามหลักปัญญา เรียกว่า ปัญญา การปฏิบัติข้อนี้เป็นการพัฒนาบุคคลให้เข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้งจนถึงสัมมาญาณและบรรลुสัมมาวิมุติ (ความหลุดพ้นจากกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง) ซึ่งถือเป็นปัญญาภาวนาเช่นกัน นอกจากนี้แล้วจะต้องปฏิบัติในหลักธรรมต่าง ๆ คือ สาราณียธรรม 6 พรหมวิหารธรรม 4 ฆราวาสธรรม 4 และสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมในการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา

กายภาวนา คือการพัฒนากายให้สํารวมระงัดตา หู จมูก ลิ้น และกาย ศิลภาวนา คือการพัฒนาควบคุมกายและวาจาไม่ให้เบียดเบียน จิตภาวนา คือการพัฒนาจิตให้มีเมตตา และปัญญาภาวนา คือการพัฒนาความรู้ยกระดับจิตใจอยู่เหนือปัญหา เมื่อพัฒนา 4 ด้านแล้ว ก็ลงมือปฏิบัติในหลักสาราณียธรรม ซึ่งเป็นจริยธรรมคือเป็นธรรมประสานสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันและรักถึงกันยามห่างไกลกัน สาราณียธรรม 6 ประการ (อง.ฉก. (ไทย) 22/12/427-428) ได้แก่ 1) เมตตาภาวกรรม คือแสดงไมตรีจิตและความหวังดีต่อทุกคนด้วยการช่วยเหลือในกิจการเขา 2) เมตตาวัจกรรม คือบอกกล่าวในเรื่องที่เป็นประโยชน์ ช่วยแนะนำสั่งสอนและตักเตือนด้วยความหวังดี 3) เมตตาโมหกรรม คือตั้งจิตปรารถนาดี คิดในสิ่งที่ดีงาม คิดทำสิ่งที่เป็ประโยชน์ให้แก่กัน 4) สาราณโภค คือแบ่งปันสิ่งของที่เป็นวัตถุ และการทำประโยชน์ต่อสาธารณะร่วมกัน 5) สีสสามัญญตา คือประพฤติสุจริตดีงาม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ 6) ทธิสุสามัญญตา คือการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ยึดหลักความเสมอภาค หลักพรหมวิหารธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมประจำใจอันประเสริฐ หรือเป็นหลักคุณธรรมประจำตัว ของผู้มีจิตใจกว้างขวาง พรหมวิหาร 4 ประการ (อง.เอกก. (ไทย) 20/21-22) ได้แก่ 1) เมตตา คือความรักใคร่และปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข 2) กรุณา คือความปรารถนาให้เขาพ้นจากความทุกข์ 3) มุทิตา คือความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี 4) อุเบกขา คือความวางใจเป็นกลาง และหลักฆราวาสธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้มีความร่มเย็นเป็นสุขและมีความรุ่งเรืองมั่นคงในการครองเรือน ฆราวาสธรรม 4 ประการ (ส.ส. (ไทย) 15/854/316) ได้แก่ 1) สัจจะ คือมีใจสัตย์ซื่อ มีความจริงใจ ต่อกันและกัน 2) ทมะ คือมีความขมใจหรือความยับยั้งชั่งใจในอารมณ์ 3) ขันติ คือมีความอดทนในการประกอบอาชีพ และอดทนต่ออุปสรรค และ 4) จาคะ คือมีความเอื้อเฟื้อแบ่งปันสิ่งของของตนให้แก่ผู้อื่น และสังคหวัตถุ ซึ่งเป็นหลักในการสงเคราะห์กันและกัน คือหลักการยึดเหนี่ยวใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ทำให้ตนเองก็เป็นที่ยรัก และชุมชนก็ร่วมกันอยู่ได้ ไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทำให้สังคมมีเอกภาพและความมั่นคง

สังคหวัตถุ 4 ประการ (Phra Brahmakunaphorn, 2015 : 14-15) คือ 1) ทาน การให้ปัน คือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เฉลี่ยเจือจาน แจกจ่าย ช่วยเหลือด้วยสิ่งของ ทรัพย์สิน เงินทอง ตลอดจนวิชาความรู้ เช่น (1) การให้ด้วยเมตตา คือแสดงน้ำใจไมตรี สร้างเสริมมิตรภาพ (2) การให้ด้วยกรุณา คือช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ ความเดือดร้อน (3) การให้ด้วยมุทิตา คือส่งเสริมผู้ทำความดี คนที่ทำงานสร้างสรรค์เจริญก้าวหน้า ถ้าคนเราถ้ารักที่จะอยู่ด้วยกันต้องปันกันกินกันใช้(2) ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ ใช้คำสุภาพ ให้เกียรติกัน พูดด้วยความหวังดีมีน้ำใจพูดแจ้งสิ่งที่เป็ประโยชน์ เช่น (1) พูดด้วยเมตตา คือทักทายปราศรัยแสดงน้ำใจไมตรี พาที่สุภาพ (2) พูดด้วยกรุณา คือเห็นใจ ปลอดภัย แนะนำให้คำปรึกษาบอกทางแก้ปัญหา พูดกันด้วยวาจาไพเราะ 3) อตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือ สละเรี่ยวแรงกำลังกายกำลังความสามารถช่วยเหลือผู้อื่น และบำเพ็ญประโยชน์ เช่น (1) ช่วยด้วยความเมตตา คือแบ่งเบาภาระร่วมมือ แสดงน้ำใจไมตรี (2) ช่วยด้วยกรุณา คือนำผู้อ่อนแอหรือตกอยู่ในอันตรายให้พ้นภัย (3) ช่วยด้วยมุทิตา คือให้กำลังใจสนับสนุน ร่วมมือแก่ผู้ทำความดีและเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ และ

4) สมานัตตา เอาตัวเข้าเสมอสมาน คือ ร่วมหมู่ ร่วมมือ ร่วมจุดหมาย ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค เสมอต้นเสมอปลาย ด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ การวางตัวให้เหมาะสมกับที่ตัวเป็นพลเมือง

3. การวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวทางทั่วไปนั้น ต้องสร้างข้อตกลงและร่วมวางแผน (Partnership Agreement & Action Planning) เมื่อผู้นำและผู้บริหารของเครือข่ายเห็นความสำคัญ และประโยชน์ร่วมกัน และตกลงเป็นการเบื้องต้นที่จะร่วมมือเป็นเครือข่าย เพื่อให้เกิดแนวทางการดำเนินงานจัดกิจกรรม สร้างข้อตกลงและร่วมวางแผน (Partnership Agreement & Action Planning) เพื่อให้เกิดแนวทางการร่วมมือที่ชัดเจน ก็จะมีการสร้างข้อตกลงและร่วมวางแผนต่อไป การวางแผนสร้างเครือข่ายและโรงเรียนร่วมพัฒนาให้คณะทำงานศึกษาสำรวจข้อมูลพื้นฐาน จัดทำทะเบียนองค์กรเครือข่าย จำแนกประเภทเครือข่ายทั้งประเภท ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กำหนดผู้รับผิดชอบ วัตถุประสงค์ประมาณ วิธีการดำเนินการ กิจกรรม และการประเมินผลให้มองเห็นภาพการปฏิบัติงานที่เป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็ง ความต่อเนื่อง ของเครือข่าย มุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อการบริหารจัดการและการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาโรงเรียนสู่มาตรฐานสากล โดยผ่านได้หลายช่องทางและมีช่องทางที่สำคัญ คือ ผ่านกระบวนการ ของระบบ ICT เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันด้วยระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งผู้บริหารและครูต้องมีความรู้และทักษะพื้นฐาน ด้านภาษาอังกฤษและการใช้ ICT แต่ต้องคำนึงถึงคุณประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายที่อาจได้รับหรือเรียนรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพจากโรงเรียนที่จะเป็นผู้พัฒนาทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ส่วนการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในสังคมไทยตามหลักพุทธศาสนานั้น มี 4 กระบวนการ คือ

- 1) สร้างการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบกัลยาณมิตร กระบวนการคิดแบบสัมมาทิฐิและกระบวนการปฏิบัติที่สมควร
- 2) สร้างกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยยึดหลักการสำคัญ คือหลักจริยธรรม หลักคุณธรรม หลักศีลธรรม และหลักจิตสาธารณะ
- 3) สร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี อาศัยหลักคารวธรรม หลักสามัคคีธรรม หลักปัญญาธรรม

4) การบูรณาการตามบริบทที่เหมาะสมกับบริบททางสังคม อัตลักษณ์ และจารีตทางวัฒนธรรม และการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมือง โดยการมีส่วนร่วมของสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา สถาบันการปกครอง และสื่อมวลชนที่ร่วมกันส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีวัฒนธรรม การปฏิบัติตน เป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนาและจารีต ประเพณี การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย เพื่อเป็นพลเมืองดี ในครอบครัว เป็นพลเมืองดีในศาสนา เป็นพลเมืองดีในโรงเรียน เป็นพลเมืองดีในท้องถิ่นและเป็นพลเมืองดีของประเทศ โดยเครือข่ายควรมีความสัมพันธ์เชิงกระบวนการเชื่อมโยงสอดประสานกันอย่างเป็นระบบ (Phramaha Prakasit Sirimetho, 2017) การวิเคราะห์การพัฒนาสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองนั้น ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามข้อมูลค่าเฉลี่ยทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายละเอียดดังนี้

1) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมาก เป็นเพศหญิง จำนวน 130 คน คิดเป็นร้อยละ 65.00 มีศาสนา พุทธ จำนวน 198 คน คิดเป็นร้อยละ 99.00 มีอายุ 16 ปี จำนวน 128 คน คิดเป็นร้อยละ 64.00 มีระดับชั้นเรียน 160 คน คิดเป็นร้อยละ 8.00 และมีภูมิลำเนา อยู่ในภาคเหนือ จำนวน 132 คน คิดเป็นร้อยละ 66.00

2) ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.22 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ด้านการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวกฎหมาย มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.26 อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา เท่ากับ 4.24 อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมือง มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.16 อยู่ในระดับมาก

3) ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ด้านการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมือง โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.16 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ข้อ 3 ฉันเห็นว่า เราควรจะมีการพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.46 อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ข้อ 5 ฉันเห็นว่า เราควรจะมีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.43 อยู่ในระดับมาก ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด จำนวน 3 ข้อ โดยมี ข้อ 7. ฉันเห็นว่า เราควรจะมีความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ข้อ 12. ฉันเห็นว่า ค่านิยมของสังคม หมายถึง สิ่งที่คนสนใจ สิ่งที่คนปรารถนาจะได้ ปรารถนาจะเป็น เป็นสิ่งที่คนถือว่าเป็นสิ่งบังคับต้องทำต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งคนบูชายกย่อง และมีความสุขที่จะได้เห็นได้ฟัง ได้เป็นเจ้าของ และข้อ 14. ฉันเห็นว่า ค่านิยมในสังคมวิทยา เป็นสิ่งที่นิยมยึดถือประจำที่ช่วยตัดสินใจในการเลือกมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.97 อยู่ในระดับมาก

4) ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ด้านการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวกฎหมาย โดยภาพรวม

อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.26 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่สุด คือ ข้อ 4 ฉะนั้นเห็นว่า เราควรจะเคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟัง และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตัวเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.44 อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ข้อ 5 ฉะนั้นเห็นว่า เราควรจะเคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคุณค่าเท่าเทียมกันมองคนเป็นแนวระนาบ ไม่ใช่แนวตั้ง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.38 อยู่ในระดับมาก ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ข้อ 2 ฉะนั้นเห็นว่า เราควรจะมีอิสรภาพ และพึ่งตัวเองได้ ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์ มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.05 อยู่ในระดับมาก

5) ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ด้านการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.24 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่สุด คือ ข้อ 14 ฉะนั้นเห็นว่า เราควรจะร่วมกันทำงาน โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.43 อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ข้อ 4 ฉะนั้นเห็นว่า เราควรจะเคารพบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด เคารพญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยายและผู้สูงอายุ เคารพครู อาจารย์และเพื่อนๆ โดยแสดงความเคารพและกล่าวคำทักทายด้วยคำสุภาพ มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.38 อยู่ในระดับมาก ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ข้อ 8 ฉะนั้นเห็นว่า เราควรจะเคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือเป็นสถาบันที่สำคัญสูงสุดของประเทศ มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.90 อยู่ในระดับมาก

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัยการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยนี้ ทำให้ทราบว่า การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมายนั้น ชาวไทยต้องพัฒนาจิตสำนึกด้วยการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ คือในมาตรา 70,71,72,73 และ 74 ซึ่งสอดคล้องกับConstitution Drafting Assembly of Thailand, ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับลงประชามติ (2007) คือ ในมาตรา 70 บุคคลมีหน้าที่พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญในมาตรา 71 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รักษาผลประโยชน์ของชาติ และปฏิบัติตามกฎหมาย ในมาตรา 72 บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง กล่าวคือ บุคคลซึ่งไปใช้สิทธิหรือไม่ไปใช้สิทธิโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปใช้สิทธิได้ ย่อมได้รับสิทธิหรือเสียสิทธิตามกฎหมายบัญญัติและการแจ้งเหตุที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้งและการอภัยความสะดวกในการไปเลือกตั้งให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ ในมาตรา 73 บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณภัย เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการรับการศึกษาอบรม พิตักษ์ ปกป้อง และสืบสาร

ศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ และในมาตรา 74 บุคคลเป็นข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าที่อื่นของรัฐ มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม อำนาจความสะดวกและให้บริการแก่ประชาชนตามหลักธรรมาภิบาลของการ บริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งในการปฏิบัติหน้าที่และในการปฏิบัติกรอื่นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน เป็นต้น และพลเมืองต้องมีคุณลักษณะ 6 ประการ คือมีอิสรภาพ เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพกฎหมาย และรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ Education Council Secretariat (2016) ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทย เพื่อ สร้างพลเมืองให้มีความ สามารถในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยระบุคุณลักษณะความเป็น พลเมือง ๖ ประการ คือ ๑) มีอิสรภาพ (Liberty) และพึ่งตัวเองได้ (Independent) ไม่อยู่ภายใต้การ ครอบงำของระบบอุปถัมภ์ ๒) เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของ บุคคลอื่น ๓) เคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟัง และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตัวเอง ๔) เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคุณค่าเทียมกันมองคนเป็น แนวระนาบไม่ใช่แนวตั้ง ๕) เคารพกติกา เคารพกฎหมาย ใช้กติกาในการแก้ปัญหาไม่ใช่กำลัง และ ยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย และ ๖) รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของ สังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบและร่วมแก้ไขปัญหาสังคมโดยเริ่มต้นที่ตัวเอง เป็นต้น

การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้น จะต้องพัฒนาตามหลัก พรหมวิหาร 4 หลักสาราณียธรรม 6 ขรवासธรรม 4 และหลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งหลักพรหมวิหาร 4 ประการ ได้แก่ 1) เมตตา คือความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข 2) กรุณา คือความปรารถนา ให้เขาพ้นทุกข์ 3) มุทิตา คือความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี 4) อุเบกขา คือความวางใจเป็นกลาง หลักสา รานียธรรม 6 ประการ ซึ่งสอดคล้องกับ Phramaha Sanong Pajjopakari (2010) ได้กล่าวว่า 1) เมตตากายกรรม คือการแสดงไมตรีจิตและความหวังดีต่อทุกคนด้วยการช่วยเหลือเขา 2) เมตตาวจีกรรม คือการกล่าวในเรื่องที่เป็นประโยชน์ แนะนำสั่งสอนและตักเตือนด้วยความหวังดี 3) เมตตามโนกรรม คือ การตั้งจิตคิดปรารถนา ในสิ่งที่ดีงาม คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่กันและกัน 4) สาธารณโภค คือ แบ่งปันสิ่งของที่เป็นวัตถุ หรือการทำประโยชน์ต่อสาธารณะร่วมกัน 5) สีสสามัญญตา คือประพฤติสุจริต ดีงาม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ 6) ทิฏฐิสามัญญตา คือการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความ เสมอภาพหลักขรवासธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้มีความร่มเย็นเป็นสุข และมีความรุ่งเรืองมั่นคงใน การครองเรือน ขรवासธรรม 4 ประการ ได้แก่ 1) สัจจะ คือมีใจสัตย์ซื่อ จริงใจและจริงรักภักดีซึ่งกันและ กัน 2) ทมะ คือมีความข่มใจ หรือความยับยั้งชั่งใจในอารมณ์ 3) ขันติ คือมีความอดทนในการประกอบ อาชีพ และอดทนต่ออุปสรรค 4) จาคะ คือมีความเอื้อเฟื้อแบ่งปันสิ่งของของตนให้แก่ผู้อื่น และ

หลักสังคหวัตถุ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติของคนในสังคม เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ซึ่งสอดคล้องกับ Phra Brahmakunaphorn, 2015) สังคหวัตถุ 4 ประการ ได้แก่ 1) ทาน การให้ปัน คือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่น 2) ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือใช้คำสุภาพให้เกียรติผู้อื่น 3) อตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือสละกำลังกายช่วยเหลือผู้อื่น และ 4) สมานัตตตา เอาตัวเข้าเสมอสมาน คือร่วมหมู่ ร่วมมือแก้ไขปัญหา ถ้าปฏิบัติตามหลักธรรมที่กล่าวมานี้ก็จะสามารถพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองได้

การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยนั้น จะต้องสร้างเครือข่าย ในสถาบันการศึกษาเป็นหลัก คือ ในโรงเรียน สถาบันอาชีวศึกษา และมหาวิทยาลัยต่างๆ ในพื้นที่ภาคเหนือจังหวัดลำปาง ภาคอีสานจังหวัดหนองบัวลำภู ภาคกลางจังหวัดนครปฐม และภาคใต้ปัตตานี โดยนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4-5-6 ได้พัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาและหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญในมาตรา 70 มาตรา 71 มาตรา 73 มาตรา 74 และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ สาราณียธรรม 6 พรหมวิหาร 4 ขรรวาสธรรม 4 และสังคหวัตถุ 4 ในการอบรมเยาวชนให้มีจิตสำนึกความเป็นพลเมือง และในการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในสังคมไทยตามหลักพระพุทธศาสนา 1) สร้างการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี 2) สร้างกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี 3) สร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และ 4) การบูรณาการตามบริบทที่เหมาะสมกับบริบททางสังคม อัตลักษณ์ และจารีตทางวัฒนธรรม และการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ซึ่งสอดคล้องกับ Phramaha Prakasit Sirimetho (2017) มี 4 กระบวนการ คือ 1) สร้างการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบกัลยาณมิตร กระบวนการคิดแบบสัมมาทิฐิ และกระบวนการปฏิบัติที่สมควร 2) สร้างกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยยึดหลักการสำคัญ คือหลักจริยธรรม หลักคุณธรรม หลักศีลธรรม และหลักจิตสาธารณะ 3) สร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี อาศัยหลักคารวธรรม หลักสามัคคีธรรม หลักปัญญาธรรม และ 4) การบูรณาการ ตามบริบทที่เหมาะสมกับบริบททางสังคม อัตลักษณ์และจารีตทางวัฒนธรรม และการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมือง โดยการมีส่วนร่วมของสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา สถาบันการปกครอง และสื่อมวลชนที่ร่วมกันส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีวัฒนธรรม การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนาและจารีตประเพณี การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย เพื่อเป็นพลเมืองดีในครอบครัว เป็นพลเมืองดีในศาสนา เป็นพลเมืองดีในโรงเรียน เป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น และเป็นพลเมืองดีของประเทศ โดยเครือข่ายควรมีความสัมพันธ์เชิงกระบวนการเชื่อมโยงสอดคล้องประสานกันอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวทางพระพุทธศาสนา ในครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยรับรู้ถึงรูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี ขบวนการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี และตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี ความเหมาะสมถูกต้องตามกฎหมายและหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับสภาพการในปัจจุบัน ซึ่งสรุปผลและอภิปรายผลการวิจัยไปแล้วนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ในเชิงปฏิบัติ

จากผลการวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี ประเด็นที่สำคัญควรพัฒนาในเชิงปฏิบัติ คือเน้นรูปแบบจัดกิจกรรมการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยนำหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญ และนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาปรับเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์แบบของตนเองและของคนในสังคมด้วย การสนับสนุนให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณี การให้ความรู้โดยการจัดสถานที่ฝึกอบรมพัฒนา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาเป็นกรอบแนวคิด ในการวางแผนทางการปลูกจิตสำนึก และการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี การรณรงค์ต่างๆ ด้วยการร่วมมือจากภาคส่วน เพื่อให้ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ในเชิงนโยบาย

รัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจน ให้วัด โรงเรียนและชุมชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งประชาชนในหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ ให้ความรู้และแนวทางปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม รัฐควรมีนโยบายสนับสนุนงบประมาณให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในห้องเรียนให้กับเยาวชน และปลูกฝังหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้เป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง และรัฐควรสนับสนุนกิจกรรมตามแนวชายแดน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรในประเทศและต่างประเทศ โดยใช้กิจกรรมการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยหลักธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญในการดำเนินงาน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดอื่นๆ หรือในส่วนภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบตามแนวทางพระพุทธศาสนาให้หลากหลายรูปแบบมากขึ้น และควรศึกษาเชิงนโยบายของรัฐ ด้านตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์ประเมินผลการนำนโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมไปใช้ในเชิงปฏิบัติ

References

- Aobaom, S. (2017). *Enhancement of students' mental behavior and good citizenship in a democratic society in Nakhon Pathom Province*. Nakhon Pathom: Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Chuathai, S. (2014). *Law and life cycle*. (2nded). Bangkok: October printing press.
- Constitution Drafting Assembly of Thailand. *Draft Constitution of the Kingdom of Thailand referendum edition*. Bangkok: Territorial Volunteer, Department of Provincial Administration.
- Education Council Secretariat. (2016). *Research report to produce policy proposals for the development of education to build citizenship*. Bangkok: Prik Wan Graphic Co., Ltd.
- Khammanee, T. (2003). *Moral development Ethics and Values : From Theory to Practice*. Bangkok: Sermsin Prepress Sytem Co., Ltd.
- Phra Brahmakunaphorn. (2015). *Buddhism and the business world*. Bangkok: Liberty Press.
- Phramaha Prakasit Sirimetho (2017). *Creating a network of good citizenship in community development and being Choeng Phutthamonthon in Nakhon Pathom Province*. Phra Nakhon Si Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phramaha Sanong Pajjopakari. (2010). *Human and society*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Primate. (1982). *Guidance on the practice of 4 virtues and 5 basic values*. Bangkok: Department of Religious Affairs.
- Society of Social Studies Teachers of Thailand. (1990). *Approaches to the development of values and virtues of youth today*. Bangkok: PA Living Company Limited.
- Somsakda, S., et al. (2017). *Developing the components and characteristics of youth's good citizenship according to the Buddhist teachings of morality in schools*. Ubon Ratchathani: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ubon Ratchathani Campus.
- Suthisorn, S. (2007). *Thai way of life*. Bangkok: Academic Promotion Center Press.